

HEMIJSKI TERORIZAM I KONTROLA HEMIJSKOG ORUŽJA

Autor: LUKA KRSTIĆ, Milica Hrvač, Željka Piljagić

e-mail: lukakrstic857@gmail.com

Mentor: prof. dr Predrag Ćeranić

Fakultet bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

Uvod: Hemijski terorizam predstavlja jedan od najopasnijih i najdestruktivnijih oblika savremenog terorizma, sa potencijalom da izazove nesagledive posljedice na više nivoa društvenog života. Ovakva konotacija naglašava sve veću potrebu njegove analize, kao i analize načina njegovog sprečavanja i suzbijanja, kako na globalnom tako i na nacionalnom nivou.

Cilj: Cilj ovog rada jeste dati osnovne informacije o samom pojmu terorizma, njegovoj klasifikaciji i sektorskom pozicioniranju. Zatim, ukazati na važnost suzbijanja i sprečavanja ove pojave, kao i kontrole hemijskog naoružanja.

Materijal i metode: Materijali i metode korišteni za izradu ovog rada obuhvataju pregled postojeće literature i naučnih radova, te analizu pravnih akata: Konvencije o zabrani proizvodnje, usavršavanja, korišćenja i stvaranja zaliha hemijskog oružja i njegovom uništavanju, Zakona o prevozu opasnih materija, Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama i Standardnog operativnog postupka (SOP) za timove hemijsko-biološko-radiološko-nuklearne zaštite.

Rezultati: Rezultat rada jeste analiza teorijskog određenja pojma terorizma; analiza gore navedene Konvencije, kao i načina na koji je Konvencija implementirana u pravni sistem Bosne i Hercegovine.

Zaključak: Mogućnost primjene hemijskog naoružanja u terorističke svrhe predstavlja realnu opasnost, što opravdava potrebu njegove detaljnije analize. Hemijski terorizam nosi sa sobom nesagledive posljedice po zdravlje ljudi, životnu sredinu, ali i privredu zemlje, što zahtijeva adekvatnu informisanost stanovništva, obučenost službi bezbjednosti, kao i adekvatno normativno regulisanje ovog pitanja i implementaciju međunarodnih konvencija koje ga regulišu.

Ključne riječi: terorizam, hemijski terorizam, hemijsko naoružanje, sistem zaštite.

Uvod

Terorizam kao pojava zauzima značajno mjesto među globalnim bezbjednosnim prijetnjama, te kao takav privlači veliku pažnju bezbjednosnih institucija, koje teže sve organizovanijem suprotstavljanju i unapređivanju mjera koje se preduzimaju radi njegovog sprečavanja i suzbijanja.

„Zahvaljujući prilagodljivosti terorizma, njegovom društvenom, političkom i tehničko-tehnološkom kontekstu u kojem se realizuje, i činjenici da kao fenomen posebno dolazi do izražaja u savremenom globalizovanom svijetu, moglo bi se reći da terorizam spada u grupu uvijek prisutnih bezbjednosnih prijetnji“ (Tučić, 2023).

Iako je bio najavljen kao vrijeme svjetskog mira, 21. vijek započeo je intenzivnim terorističkim nasiljem i prilično intenzivnom borbom protiv njega (Simeunović, 2009). Savremeni terorizam, kao pojam koji je privukao svjetsku pažnju sedamdesetih godina prošlog vijeka, posebno interesovanje stvorio je nakon napada na kule bliznakinje izvršenog 11.

septembra 2001. godine. Ovome su dodatno doprinijeli tehničko-tehnološki razvoj, novi pojavni oblici i sredstva izvršenja, te mogućnosti nosilaca ove pojave.

Intenzivno širenje informacija putem interneta i drugih medija koje je karakteristika naročito vijeka u kojem živimo, učinila je lako dostupnim kako korisne informacije tako i one koje doprinose pojavi novih oblika nasilja i bogaćenju znanja terorističkih i drugih kriminalnih organizacija (Hrvač & Stupar, 2024).

S obzirom na posljedice koje sa sobom nosi upotreba hemijskog i biološkog oružja, te poteškoće koje se javljaju prilikom odgovora na bilo koji novi pojavni oblik terorističkih napada, predmet daljeg razmatranja u ovom radu biće upravo hemijski terorizam, opasnosti i posljedice koje sa sobom nosi ova vrsta oružja, načini reagovanja i naša spremnost i mogućnosti odgovora u ovakvim situacijama.

TERORIZAM – DEFINISANJE POJMA I SEKTORSKO POZICIONIRANJE

Prisutna su različita teorijska određenja ovog pojma. Sa jedne strane „terorizam se smatra onim vidom političkog nasilja za koji vlast tvrdi da je nelegitiman, dok konvencionalniji način gledanja na terorizam bi bio pokušaj definisanja sadržine pojma terorizma“ (Ejdus, 2012). Definicije ovog pojma su takođe brojne, s tim da je primjetno ponavljanje određenih elemenata ovih definicija kod različitih autora. S tim u vezi, kao najčešći i osnovni elementi javljaju se: njegovi nosioci, ciljevi, žrtve, nasilje i izazivanje straha. Prema osnovnim elementima, terorizam definišemo kao „primjenu smišljenog, organizovanog i sistematskog nasilja nedržavnog ili državnog subjekta nad izabranom ili nasumičnom žrtvom, radi izazivanja straha i drugih psihičkih reakcija kod šireg kruga ljudi, u cilju ostvarivanja postavljenih terorističkih ciljeva, koji su najčešće političke prirode, ali mogu biti motivisani i vjerskim, etničkim, nacionalističkim i drugim razlozima“ (Šikman, 2009).

Sektorski posmatrano, terorizam se svrstava u oblast političke bezbjednosti. Međutim, „osim što ugrožava politički sistem neke države, zbog socijalnih uzroka i posljedica on dobija i karakteristike društvene devijacije, te se posljedice ugrožavanja proširuju i na život ljudi, njihovu slobodu i imovinu“ (Živaljević & Jugović, 2014). Njegov uticaj daleko prelazi granice sektora političke bezbjednosti, te je nemoguće zanemariti njegov uticaj i povezanost sa ostalim sektorima – vojnom, ekonomskom, ekološkom i socijetalnom bezbjednosti. Kao globalna bezbjednosna prijetnja koja ne poznaje državne granice, prisutan je kao problematika u svim nivoima analize u studijama bezbjednosti, od ljudske do globalne bezbjednosti.

Element definicije terorizma «politički motivisano nasilje» jedna je od prvih odrednica koja svrstava ovaj fenomen u domen političkog. Takođe, „jedna od važnijih pretpostavki za suprotstavljanje terorizmu jeste postojanje stabilnog normativnog (zakonodavnog) okvira i političkog zajedništva“ (Zirojević Fatić, 2014). S tim u vezi donesen je veći broj konvencija i drugih akata, kako na regionalnom tako i na globalnom nivou, te je u okviru Ujedinjenih nacija usvojena Opšta rezolucija o međunarodnom terorizmu. Dok su na nivou Evropske unije pitanja vezana za terorizam regulisana Deklaracijom o borbi protiv terorizma, Akcionim planom za borbu protiv terorizma, te Evropskom bezbjednosnom strategijom. Veliki broj međunarodnih dokumenata implementirani su u nacionalna zakonodavstva, te je donesen veliki broj strategija i drugih normativnih akata koji regulišu ovo pitanje na nacionalnom nivou.

Primjena represivnih mjera u borbi protiv terorizma postavlja ovaj fenomen i u sferu vojne bezbjednosti. Naime, usljed nemogućnosti policijskih snaga da adekvatno odgovore na ovakvu vrstu prijetnje, pribjegavalo se upotrebi vojnih snaga u svrhu borbe protiv terorizma. Međutim, ovo otvara pitanja opravdanosti upotrebe vojske kada se radi o unutrašnjem terorizmu i uopšte uspješnosti u njenom djelovanju. Ovakav pristup mogao bi izazvati još veći otpor od strane terorista, i na taj način stvoriti kontraefekat.

Kada je u pitanju ekonomska bezbjednost, povezanost sa terorizmom vidljiva je u pogledu uzroka i posljedica ovog fenomena. Štete koje nastaju po privredu zemlje i životnu sredinu tokom i nakon izvršenja terorističkih akata imaju direktan uticaj na ekonomsku stabilnost i bezbjednost. Sa druge strane, ekonomske prijetnje bezbjednosti (npr. siromaštvo) mogu se javiti kao uzrok pojave terorizma. Posljedice terorizma često zahvataju i životnu sredinu, čime se stvara veza sa sektorom ekološke bezbjednosti (Ejdus, 2012). Ovo se posebno odnosi na pojedine pojavne oblike terorizma, kao što su: nuklearni, biološki i hemijski terorizam (o kojem će biti više riječi u narednim poglavljima).

Terorizam često iz lokalnog (nacionalnog) problema prerasta u međunarodni. Pri tome, uticaj na pojedince i/ili društvene grupe je neizostavan – kršenje ljudskih prava i izazivanje straha kao proizvodi terorističkih aktivnosti usmjereni su na pojedinca kao referentni objekat bezbjednosti. Tako se terorizam proteže kroz sve nivoe studija bezbjednosti.

TERORIZAM – KLASIFIKACIJA; HEMIJSKA SREDSTVA KAO SREDSTVO IZVRŠENJA TERORISTIČKIH AKATA

Postoji veliki broj klasifikacija terorizma, tako da se ne bi moglo govoriti o jednoj jedinstvenoj klasifikaciji. Ona zavisi od kriterijuma koji mogu da budu različite prirode. Važno je naglasiti i da jedan oblik terorizma može da bude istovremeno obuhvaćen sa više od jednog kriterijuma. Tako, terorizam možemo klasifikovati prema: „nosiocima; teritoriji ispoljavanja, akteru i žrtvi terorizma; ciljevima; objektu napada; sredstvima; metodima“ (Šikman, 2009).

Jedan od kriterijuma klasifikacije terorizma jeste prema sredstvima koja se koriste za vršenje terorističkih napada. Prema sredstvima izvršenja razlikujemo:

1. „konvencionalni terorizam
2. nuklearni terorizam
3. hemijski terorizam
4. biološki terorizam“ (Šikman, 2009).

Konvencionalni terorizam je najstariji, a podrazumijeva izvršenje terorističkih akata konvencionalnim oružjem. Konvencionalno oružje podrazumijeva sve oružje koje ne svrstavamo u oružje za masovno uništenje – vatreno oružje, eksplozivna sredstva, bombe, hladno oružje itd.

Nuklearni terorizam podrazumijeva mogućnost upotrebe nuklearnog i radiološkog oružja (tzv. prljava bomba) za vršenje terorističkih akata. Pod ovom vrstom oružja podrazumijevamo oružje koje djeluje po principu korišćenja velike količine nuklearne reakcije, pri čemu se oslobađaju velike količine energije i radioaktivnih produkata u kratkom vremenskom periodu. Opasnosti koje vezujemo za nuklearni terorizam odnose se prije svega na mogućnost krađe nuklearnog oružja, proizvodnju improvizovanih radioloških naprava, širenje radioaktivnih materijala i napade na nuklearna postrojenja.

Hemijski terorizam se odnosi na upotrebu hemijskih sredstava, odnosno hemijskog oružja u terorističke svrhe. „Hemijsko oružje čine hemijske materije, poznate kao bojni otrovi, zajedno sa sredstvima koja primjenjuju“ (Šikman, 2009).

„Biološki terorizam predstavlja zloupotrebu patogenih mikroorganizama i toksina ili prijetnju upotrebom bioloških agenasa sa ciljem izazivanja bolesti i/ili smrti ljudi, životinja ili biljaka“ (Jović & Savić, 2004). Napadi mogu biti usmjereni na ljude, domaće životinje, gajene biljke i/ili životnu sredinu.

Primjena konvencionalnog oružja predstavlja najčešće sredstvo u vršenju terorističkih napada, s obzirom na to da se radi o oružju koje ima relativno široku upotrebu i da je proces njegove nabavke relativno jednostavan. Kada je u pitanju nuklearno oružje, situacija je suprotna, te usljed poteškoća sa nabavljanjem, transportom, skladištenjem i rukovanjem

ovom vrstom oružja mogućnost njegove upotrebe svodi se na minimum. Međutim, nešto je drugačija situacija kada su u pitanju hemijski i biološki agensi. Ove vrste oružja „lakše se proizvode od nuklearnog oružja; lakše se transportuju, nabavljaju i mobilni su; uspelo je da ih proizvede više od 20 nacija“ (Šikman, 2009), što ukazuje na sve veću mogućnost pojave ovih vrsta terorizma.

„Hemijska oružja su smrtonosne supstance koje je napravio čovjek i koje mogu biti upotrijebljene kao tečnosti, gasovi ili čvrste materije“ (Cirincione, Wolfsthal, & Rajkumar, 2005). Važno je naglasiti da je veliki broj toksičnih jedinjenja poznat nauci, ali da nisu sva pogodna za primjenu u terorističke svrhe. Uslovi koje je potrebno ispuniti da bi neko sredstvo bilo efikasno kao hemijsko oružje jesu: izuzetna toksičnost, relativna jednostavnost u rukovanju, otpornost na toplotu i atmosferske uslove, pogodnost za transport i dugotrajno skladištenje.

Hemijska sredstva koja se mogu upotrijebiti u terorističke svrhe možemo podijeliti na *bojne otrove*, koji su namjenski proizvedeni da bi nanijeli povrede ili oštećenja i *ostale hemikalije*, koje se koriste svakodnevno u ljudskim aktivnostima, te ih je moguće zloupotrijebiti.

„Bojni otrovi (bojni agensi) su toksična jedinjenja koja, primijenjena u terorističke svrhe, nanose povrede civilnom stanovništvu i snagama bezbjednosti i kontaminiraju životnu sredinu u kojoj se primjenjuju (Šikman, 2009).

Bojni otrovi obuhvataju:

nervne bojne agense: „ometaju rad centralnog nervnog sistema, djeluju na skeletne mišiće, te utiču na funkciju žlijezda sa spoljašnjim lučenjem, a izloženost ovim agensima može dovesti do smrtnog ishoda u samo nekoliko minuta“ (Ellison, 2008); smatraju se najotrovnijim hemijskim oružjem koje je proizveo čovjek;

krvne bojne agense: izazivaju opšte trovanje organizma i smrt tako što onemogućavaju dotok kiseonika i ćelijsko disanje;

hemijske agense koji izazivaju gušenje (zagušljivce): djeluju na respiratorni sistem (plućni edem, kašalj) i nadražuju oči i sluzokožu; „karakterise ih i tzv. latentni period (zatišje) kada se ne javljaju znaci trovanja“ (Vulević, Čurčić, & Obradović, 2016);

hemijske agense koji izazivaju plikove (plikavci/vezikanti): uništavaju tkiva sa kojima dođu u dodir – kožu i sluzokožu.

Bojni otrovi i druga hemijska sredstva koriste se na način da izvrše hemijsku kontaminaciju. „Hemijska kontaminacija podrazumijeva prisustvo hemijskih agenasa u vidu kapljica, para, dimova ili gasova u opasnim koncentracijama na određenom području, vazduhu, stanovništvu, hrani i vodi, ili u određenom zatvorenom prostoru“ (Šikman, 2009). Dakle, kontaminacija djeluje neposredno – u momentu i na mjestu upotrebe hemijskih agenasa i posredno – nakon napada usljed boravka na kontaminiranom području i može biti usmjerena na ljude, vazduh, vodu i hranu i/ili životnu sredinu. S tim u vezi, kao potencijalne mete napada terorista hemijskim otrovima navode se: zatvoreni prostori, ventilacioni sistemi objekata, avioni, poljoprivredna zemljišta, zemljište oko izvora pitke vode, vodovodni sistemi ili njihovi dijelovi itd. (Hrvač & Stupar, 2024).

KONTROLA HEMIJSKOG NAORUŽANJA

U Ženevi je, 1925. godine, potpisan Protokol o zabrani korišćenja u ratu gasova zagušljivaca, otrovnih ili drugih gasova, kao i bakterioloških metoda rata. Iako se Protokol odnosi na zabranu upotrebe ovih sredstava u svrhe ratovanja, predstavlja veoma važan korak u regulisanju upotrebe hemijskih i bioloških oružja. Ova materija detaljnije je regulisana donošenjem Konvencije o zabrani razvoja, proizvodnje i skladištenja bakteriološkog (biološkog) i toksičnog oružja i o njegovom uništavanju, iz 1972. godine, potpisanoj u Londonu, Moskvi i Vašingtonu.

U cilju eliminisanja hemijskog oružja kao jedne od kategorija oružja za masovno unište-

nje, 1993. godine donesen je globalni sporazum o kontroli hemijskog oružja – Konvencija o zabrani proizvodnje, usavršavanja, korišćenja i stvaranja zaliha hemijskog oružja i njegovom uništavanju¹ (tzv. Konvencija o hemijskom oružju). Iste godine, sa radom je počela Organizacija za zabranu hemijskog oružja, kao izvršno tijelo ove Konvencije.

Konvencija se sastoji od preambule, 24 poglavlja i 3 aneksa, kroz koje su regulisana pitanja vezana za hemijsko oružje i postrojenja za njegovu proizvodnju, opšte obaveze država potpisnica, nacionalne mjere za sprovođenje Konvencije, mjere pomoći i zaštite, sankcije, rješavanje sporova, te pitanja vezana za pristupanje, potpisivanje, ratifikaciju i stupanje na snagu Konvencije, kao i pitanja vezana za funkcionisanje Organizacije za zabranu hemijskog oružja.

Određeno je da se pod hemijskim oružjem podrazumijevaju: toksične hemikalije i njihovi prekursori, municija i druga sredstva dizajnirana da izazovu smrt ili drugu štetu, te sva oprema namijenjena za upotrebu te municije i sredstava. Odredbe Konvencije odnose se i na sva postrojenja i objekte za proizvodnju hemijskog oružja. Sve države potpisnice obavezuju se da: nikada ni pod kojim uslovima neće razvijati, proizvoditi, skladištiti ili koristiti hemijsko oružje; učestvovati u bilo kakvim vojnim pripremama za upotrebu hemijskog oružja; da će uništiti hemijsko oružje i sve pogone i postrojenja za njegovu proizvodnju koje posjeduje ili koja se nalaze na teritoriji koja je pod njenom jurisdikcijom; te da neće koristiti sredstva za kontrolu nereda kao metod ratovanja.

U cilju ostvarivanja ciljeva i zadataka Konvencije, osniva se Organizacija za zabranu hemijskog oružja sa sjedištem u Hagu, čije su članice sve države potpisnice Konvencije. Sastoji se od: Konferencije država članica, Izvršnog savjeta i Tehničkog sekretarijata.

Aneksom o hemijskim supstancama utvrđena su uputstva za formiranje lista hemijskih supstanci, tj. raspoređivanje hemijskih supstanci na Listu 1, 2 ili 3. Hemijske supstance raspoređuju se na osnovu njihove primarne namjene i rizika za predmet i cilj Konvencije.

S obzirom na to da su gotovo sve države svijeta članice Konvencije o hemijskom oružju, njezina adekvatna implementacija i sprovođenje njezinih odredaba i ciljeva umnogome smanjuju rizik od zloupotrebe hemijskih supstanci u terorističke ili neke druge svrhe.

Bosna i Hercegovina je članica ovog sporazuma, te je u skladu sa Konvencijom donesen Zakon o implementaciji konvencije o zabrani proizvodnje, usavršavanja, korišćenja i stvaranja zaliha hemijskog oružja i njegovom uništavanju. U skladu s tim, nadzor nad uvozom, izvozom i tranzitom hemikalija na koje se odnosi Konvencija vrši Uprava za indirektno oporezivanje BiH, Ministarstvo bezbjednosti BiH, u saradnji sa entitetskim ministarstvima unutrašnjih poslova i Policijom Brčko Distrikta BiH. Nadzor vrši i Ministarstvo civilnih poslova BiH u saradnji sa entitetskim inspektorima zdravlja. Sve ove institucije i organi djeluju u okviru svoje nadležnosti, uz obavezu međusobne saradnje.

U Republici Srpskoj, na snazi su Zakon o prevozu opasnih materija i Zakon o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama, kojima je detaljnije regulisana ova oblast, te promet i tranzit opasnih materija.

Zakonom o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama regulisana je radiološko-hemijsko-bioloska zaštita u Republici Srpskoj i stavljena u nadležnost Republičke uprave civilne zaštite Republike Srpske. „RHB zaštita obuhvata mjere i postupke koji se organizuju i sprovode radi sprečavanja, ublažavanja i otklanjanja posljedica od RHB dejstava na stanovništvo, životinjski i biljni svijet i materijalna dobra u vanrednim situacijama, ublažavanje i otklanjanje posljedica tehnoloških havarija i drugih nesreća od RHB agensa“². Zakon je, takođe, odredio da u slučaju kontaminiranosti stanovništva, živog svijeta i materijalnih dobara većih razmjera RHB dekontaminacija se organizuje i vrši u saradnji sa specijalizovanim i vatrogasnim organizacijama. Tijela i hitne službe nadležne da reaguju

1 Dostupno na: https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/CWC/CWC_en.pdf

2 Zakon o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama (Službeni glasnik RS, broj: 121/12); član 79.

u postupku prvog odgovora nakon oslobađanja HBRN agenasa namjerno ili nenamjerno (akcidentalno) su: policija, medicinske službe, profesionalna vatrogasna jedinica i Civilna zaštita (HBRN tim).

Na nivou Bosne i Hercegovine, 2016. godine donesen je Standardni operativni postupak (SOP) za timove hemijsko-biološko-radiološko-nuklearne zaštite (HBRN tim). Strukturu od dva HBRN tima prvog odgovora u BiH čine: HBRN tim Republike Srpske (koji čini 10 pripadnika i 10 pripadnika rezervnog sastava), smješten u Banjoj Luci, i HBRN tim Federacije BiH (10 pripadnika) smješten u Sarajevu. Pored specijalizovanih HBRN timova Civilne zaštite, od 2018. godine RHB opremu i sredstva posjeduje i Vatrogasna brigada Banja Luka. Oprema je namijenjena pripadnicima tima tzv. prvog odgovora, koji čini deset pripadnika vatrogasne jedinice Banja Luka, obučениh za upotrebu opreme i sredstava ove vrste (Hrvač & Stupar, 2024).

Građani, takođe, mogu olakšati postupanje nadležni institucija nakon nastupanja ovakve vrste opasnosti i izuzetno su značajne smjernice dostupne na sajtu Republičke uprave civilne zaštite, gdje je stanovništvu dostupno uputstvo za postupanje u slučaju nesreće sa opasnim materijama. Uputstvo sadrži mjere koje je potrebno preduzeti prije, u toku i nakon nesreće ili napada. A one se odnose na: „praćenje instrukcija službi za hitne situacije, postupanje sa ventilacionim sistemima, izolacijom i drugim otvorima u prostorima u kojima se nalaze, načine zaštite tijela i izolacije u prostora u kojem se nalaze, zabranu konzumacije hrane ili vode koja nije odobrena od strane nadležnih institucija...” Praćenje ovih uputa i smjernica umnogome bi olakšalo postupanje nadležnih institucija, te rasteretilo medicinski sistem, što je od izuzetne važnosti za preduzimanje daljih koraka i ublažavanje nastalih i potencijalnih posljedica.

REAGOVANJE, IDENTIFIKACIJA I SREDSTVA ZAŠTITE

Prvi korak u reagovanju na opasnosti koje sa sobom nosi primjena hemijskih sredstava u terorističke svrhe jeste samo prepoznavanje posljedica koje mogu nastati neposredno nakon primjene ovakvih oružja. „Nervni agensi koji mogu ući u tijelo preko kontaminirane hrane, vode, vazduha ili preko kože, prouzrokuju nekontrolisano izbacivanje tjelesnih tečnosti iz otvora na tijelu, spazam mišića i smrt. Krvni agensi, koji se apsorbuju udisanjem i prenose po tijelu disanjem, prouzrokuju smrtonosna oštećenja djelujući enzimno na tijelo. Hemijski agensi koji izazivaju gušenje napadaju pluća i onemogućavaju disanje žrtava, dok hemijski agensi koji izazivaju plikove, stvaraju opekotine svih stepeni na koži žrtava“ (Šikman, 2009).

Nakon samog prepoznavanja da se radi o napadu hemijskim sredstvima, slijedi prvi odgovor neposredno nakon samog napada. „Pružanje pomoći u prvim nekoliko minuta nakon izlaganja hemijskim toksičnim agensima, uključujući davanje antidota, doslovno znači razliku između života i smrti. Pošto se ova vrsta pomoći sprovodi neposredno na mjestu događaja, u tzv. crvenoj zoni, neophodna je upotreba lične zaštitne opreme“ (Romano, Lukey, & Salem, 2008). Najvažniji zadatak lica koja sprovode aktivnosti u ovoj fazi jeste da oni sami ne postanu žrtve.

Nekontrolisane posljedice koje sa sobom nosi upotreba hemijskih sredstava u terorističke svrhe stavljaju u prvi plan važnost brze identifikacije i reakcije na ovakve napade. Zato je naglašena hitna identifikacija izloženih i neizloženih nakon napada. „Identifikacijom izloženih olakšava se odgovarajući medicinski tretman, dok se identifikacijom neizloženih izbjegava nepotreban psihološki stres i smanjuje opterećenost medicinskog sistema“ (Romano, Lukey, & Salem, 2008). Nakon toga se pristupa daljim medicinskim i političkim akcijama.

Lična zaštitna oprema uključuje: hemijska zaštitna odijela, kombinezone, rukavice, čizme, maske, dozimetre, komplete za dekontaminaciju. „Zaštitne čizme trebaju biti izra-

đene od vinila ili odgovarajućeg gumenog materijala koji je otporan na hemikalije. Zaštitne rukavice nose se u dva ili tri sloja, tako da unutrašnji obično čini pamučna rukavica, a spoljašnji zaštitna rukavica izrađena od butil-kaučuka ili halogenovane butil-gume. Kada je u pitanju zaštita za oči, ona obuhvata klasične naočare, optičke umetke za respirator i kontaktna sočiva. Pored zaštitnih odijela i kombinezona, po potrebi koriste se teške, potpuno nepropusne zaštitne kecelje od butil-gume, dugih rukava i koje pokrivaju bilo koji dio tijela koji bi mogao biti izložen tečnosti“ (Romano, Lukey, & Salem, 2008).

Sljedeći korak jeste preduzimanje mjera medicinske prirode. One obuhvataju laboratorijske analize prisustva hemijskih agenasa kod ljudi (analizom krvi i/ili urina) i u životnoj sredini, te proces trijaže pacijenata.

Nakon prepoznavanja da se radi o napadu hemijskim agensima, tzv. prvog odgovora na napadnutom području, zbrinjavanja ugroženih ovakvim napadom, te sprovođenja medicinskih mjera i eventualno evakuacije, ukoliko je ona moguća, slijede mjere koje se odnose na ublažavanje i otklanjanje posljedica koje su nastupile. Ovo su mjere koje sprovodi država u cilju dekontaminacije i otklanjanja drugih posljedica koje su nastupile po životnu sredinu, privredu i ekonomiju zemlje.

ZAKLJUČAK

Hemijski terorizam predstavlja jedan od najopasnijih i najdestruktivnijih oblika savremenog terorizma, sa potencijalom da izazove nesagledive posljedice na više nivoa društvenog života. Upotreba hemijskih supstanci kao sredstava terora dovodi u direktnu opasnost zdravlje i živote ljudi, često ostavljajući dugoročne ili trajne posljedice. Izloženost toksičnim agensima može rezultirati teškim trovanjima, hroničnim oboljenjima, pa čak i smrtnim ishodima, pri čemu često stradaju nedužni civili, uključujući djecu, starije osobe i druge osjetljive grupe.

Osim direktnog uticaja na ljudsko zdravlje, hemijski napadi uzrokuju trajna oštećenja životne sredine. Kontaminacija zemljišta, vode i vazduha može onemogućiti normalan život i rad u pogođenim područjima tokom dužeg vremenskog perioda. Biljni i životinjski svijet takođe biva ugrožen, što može dovesti do narušavanja ekološke ravnoteže i nestanka pojedinih vrsta u lokalnim ekosistemima. Strah, panika i neizvjesnost koji prate hemijske napade imaju snažan psihološki uticaj na stanovništvo. Posljedice mogu uključivati posttraumatski stresni poremećaj, anksioznost, depresiju i druge oblike mentalnih tegoba, koje dodatno otežavaju proces oporavka i vraćanja u normalan život. Pored humanitarnih i ekoloških posljedica, hemijski terorizam ozbiljno pogađa privredu zemlje. Evakuacija stanovništva, prekid proizvodnje, uništavanje infrastrukture i visoki troškovi sanacije dovode do velikih ekonomskih gubitaka. Države su primorane da izdvoje ogromna sredstva za dekontaminaciju, liječenje pogođenih, kao i za obezbjeđivanje bezbjednosti i sprečavanje sličnih incidenata u budućnosti.

Svi ovi faktori ukazuju na to da hemijski terorizam nije samo bezbjednosno već i javno-zdravstveno, ekološko i ekonomsko pitanje od najvećeg značaja. Upravo zato je neophodno da se ovoj temi pristupi ozbiljno, kroz detaljno promišljanje, interdisciplinarnu analizu i međunarodnu saradnju. Prevencija, efikasno reagovanje i adekvatno sankcionisanje ovakvih djela moraju biti prioriteti svakog odgovornog društva.

LITERATURA

- Cirincione, J., Wolfsthal, J. B., & Rajkumar, M. (2005). *Deadly Arsenals: nuclear, biological and chemical threats*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Ejdus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Beograd: Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Hrvač, M., & Stupar, D. (2024). Hemijski terorizam - sistem zaštite u Republici Srpskoj. *Zbornik radova IV međunarodni naučni skup "Savremeni izazovi i prijetnje bezbjednosti"* (стр. 591–600). Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci Fakultet bezbjednosnih nauka.
- Jović, R., & Savić, A. (2004). *Bioterorizam, biološki rat, biološko oružje*. Beograd: Institut za političke studije.
- Romano, J. A., Lukey, B. J., & Salem, H. (2008). *Chemical Warfare Agents: Chemistry, Pharmacology, Toxicology and Therapeutics*. Boca Roton: Taylor & Francis Group.
- Šikman, M. (2009). *Terorizam*. Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu.
- Simeunović, D. (2009). *Terorizam*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Tučić, B. (2023). *Globalna bezbjednost i svijet koji se mijenja: koncept, akteri, izazovi, rizici i prijetnje*. Banja Luka: Fakultet bezbjednosnih nauka.
- Vulević, B., Ćurčić, R., & Obradović, V. (2016). Strategijski koncept upravljanja odbranom od hemijskog, biološkog, radiološkog i nuklearnog oružja. *Vojno delo*, 7, 269–277.
- Zirojević Fatić, M. (2014). *Terorizam - međunarodni pogled*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Živaljević, D., & Jugović, A. (2014). Terorizam kao bezbednosni problem i društvena devijacija. *Nauka, bezbednost, policija*.
- Ellison, H. D. (2008). *Handbook of Chemical and Biological Warfare Agents*. Boca Raton: Taylor & Francis Group.
- Zakon o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama; Službeni glasnik Republike Srpske; broj: 121/12.
- Konvencija o zabrani proizvodnje, usavršavanja, korišćenja i stvaranja zaliha hemijskog oružja i njegovom uništavanju; dostupno na: https://www.opcw.org/sites/default/files/documents/CWC/CWC_en.pdf.
- Standardni operativni postupak (SOP) za timove hemijsko-biološko-radiološko-nuklearne zaštite; 2016.
- Zvanični veb-sajt Republičke uprave civilne zaštite: <https://ruczrs.org/>.

TERRORISM – CHEMICAL TERRORISM AND CHEMICAL WEAPONS CONTROL

Authors: LUKA KRSTIĆ, Milica Hrvač, Željka Piljagić

Email: lukakrstic857@gmail.com

Mentor: Assoc. Prof. Predrag Ćeranić

Faculty of Security Studies, University of Banja Luka

Introduction: Chemical terrorism represents one of the most dangerous and most destructive forms of modern terrorism, with the potential to cause unforeseeable consequences on multiple levels of social life. This connotation emphasizes the growing need for its analysis, as well as the analysis of methods for its prevention and suppression, both globally and nationally.

Aim: The aim of this paper is to provide basic information on the concept of terrorism itself, its classification, and sectoral positioning. Furthermore, the paper aims to highlight the importance of combating and preventing this phenomenon, as well as the control of chemical weapons.

Materials and Methods: The materials and methods used for the preparation of this paper include a review of existing literature and scientific papers, as well as an analysis of legal documents: the Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction, the Law on the Transport of Dangerous Goods, the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations, and the Standard Operating Procedure (SOP) for Chemical-Biological-Radiological-Nuclear (CBRN) Protection Teams.

Results: The result of this paper is the analysis of the theoretical definition of terrorism, analysis of the aforementioned Convention, as well as the way in which the Convention has been implemented in the legal system of Bosnia and Herzegovina.

Conclusion: The possibility of using chemical weapons for terrorist purposes presents a real threat, which justifies the need for a more detailed analysis. Chemical terrorism carries unforeseeable consequences for human health, the environment, and the country's economy, which requires adequate public awareness, trained security services, and proper legal regulation of this issue, as well as the implementation of international conventions that govern it.

Keywords: terrorism; chemical terrorism; chemical weapons; protection system

